

RİSÂLE-İ KİOYÇILIK GİRİŞ-YAZI ÇEVİRİMİ-AKTARMA

[Araştırma Makalesi / Research Article]

Merve YILDIZ ÇAKMAK*

Geliş Tarihi: 22.10.2022

Kabul Tarihi: 30.10.2022

Öz

Türkistan sahasında on sekizinci yüzyıl ile yirminci yüzyıl arası dönemde yazıya geçirilen ve "risale" adıyla bilinen halk edebiyatı türüne ait metinler, yazıldıkları bölgelerde konuşulan Türk diyalektlerinin ses, şekil ve özellikle söz varlığına dair birçok ögeyi yansıtmaktadır.

Dünyanın farklı yerlerindeki birçok kütüphanede nüshaları bulunan risale türündeki el yazması anonim metinlerin bir kısmının metin neşri yapılmışsa da hâlâ daha yayımlanmayı ve üzerinde çalışılmayı bekleyen pek çok yazma nüsha mevcuttur. Bu makalede daha önce herhangi bir çalışmaya konu olmamış ve metin neşri yapılmamış bir meslek risalesi ele alınmıştır.

Bu çalışmanın girişinde risale türünden ve yazma risale nüshalarının yer aldığı koleksiyonlardan genel olarak bahsedilmiştir. Çalışmada öncelikle Berlin Eyalet Kütüphanesi Prusya Kültür Mirası Bölümü Hartmann Koleksiyonunda Ms. or. oct. 1658 arşiv numarasıyla kayıtlı el yazması nüshanın tavsifi yapılmış ve nüshaya neden "Risâle-i Kıoyçılık" adının verildiğinden söz edilmiştir. Ardından el yazması nüshanın yazı çevirimine ve Türkiye Türkçesine aktarımına yer verilmiştir. Çeviri yazı kısmında yazma nüshaya dair tespit edilen bazı belirgin dil özellikleri çalışmanın sonuç kısmında ifade edilmiştir. Yazma nüshanın görüntüleri ise ilgili kütüphanenin dijital koleksiyonuna ait internet bağlantısı paylaşıldığı için makale sonuna eklenmemiştir.

Anahtar Kelimeler: *Koyun Yetiştiriciliği Risalesi, Doğu Türkçesi, Yazı Çevirimi, Dil Özellikleri, El Yazması.*

A RISALAH ON SHEEP BREEDING INTRODUCTION-TRANSCRIPTION-TRANSLATION

Abstract

The texts belonging to the folk literature type known as "risalah", which were written in the field of Turkestan between the eighteenth and twentieth centuries, reflect many elements of the sound, form and especially the vocabulary of the Turkish dialects spoken in the regions where they were written.

Although some of the anonymous manuscripts in the type of risalah, which have copies in many libraries around the world, have been published, there are still many manuscripts waiting to be published and studied. In this article, a professional risalah, which has not been the subject of any study before and the text of which has not been published, is discussed.

In the introduction part of this study, the type of risalah and the collections in which manuscripts are included were generally mentioned. In the study, first of all, the manuscript copy registered with the archive number Ms. or. oct. 1658 in the Hartmann Collection of the Prussian Cultural Heritage Department of the Berlin State Library was described and why the copy was named "Risalah-i Qoychilik" (A Risalah on Sheep Breeding) was mentioned. Then, the translation of the manuscript and its transfer to Turkish were given. In the transcript section, some distinctive language features of the manuscript were expressed in the conclusion part of the

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Erzurum Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, e-posta: merveyldzcakmak@gmail.com
Orcid: 0000-0002-0845-4117

study. The images of the manuscript were not included at the end of the article since the link of the digital collection of the relevant library was shared.

Keywords: *A Risalah on Sheep Breeding, Eastern Turkic, Transcription, Linguistic Features, Manuscript.*

Giriş

Arapça göndermek anlamındaki irsâl (ارسال) mastarından türetilmiş bir isim olan risâlet / risâle (رسالة) sözcüğünün temel anlamı elçiliktir. Kelime, Arapçada bu anlamının yanı sıra elçinin taşıdığı yazılı metin ve sonrasında kitapçık anlamlarını da kazanır (Mütercim Asım Efendi, 2014: 4516). Çağataycanın çağdaş temsilcileri olan Uygur (Yakup vd., 1992: 276) ve Özbek (Begmatov vd., 2006: 386) yazı dillerinde ise risâle sözcüğü, herhangi bir meslek veya çalışma alanı için geçerli kural ve kaidelerin ifade edildiği kitapçıklara verilen bir tür adı olarak da kullanılır.

Bir tür olarak risale metinleri, müstakil olarak her bir meslek için ayrı ayrı oluşturulmuş cep kitaplarıdır. Risaleler genel olarak ilgili mesleğin İslami referanslı efsanevi kökenini, mesleğin pir adıyla anılan dinî karakterli kurucu kişisini ve önde gelen diğer uygulayıcılarını (pirlerini), mesleği en iyi şekilde icra edebilmek için uyulması gereken dinî ve ahlaki kuralları içerirler (Bellér-Han, 2008: 325).

Yukarıda ifade edilen içeriğe sahip kanunname niteliğindeki Doğu Türkçesiyle yazılmış eserlerin birçoğu risale başlığını taşır. Söz konusu başlıklar ilgili meslek adı ile risale kelimesinin Farsça isim tamlaması şeklinde bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur (risâle-i dehkânçılık, risâle-i nân-vâyılık, risâle-i mûze-dûzluk vb.).¹ Bu adlandırmalardan farklı olarak Hive bölgesinde yazılan meslek kanunnamelerinde “risale” yerine “resm”, “destur”, “kaide” ve “tarika” kelimeleriyle oluşturulmuş Farsça veya Türkçe tamlamalar (Tarika-i Resm-i Misgerî, Temirçilerin Destur, Boyakçıların Desturi, Kassabların Resmi/Dasturı, Telfak-duzların Rasmi/Rusumi, Tarika-i Rasm-i/Rusum-i Muzaduz) başlık olarak kullanılmıştır (Davlatova, 2016: 250).

Muhtemelen risalelerin hemen hepsinde bu metinleri meslek sahibi kişinin daima üzerinde taşıması gerektiği ifade edildiği için bu türdeki eserler cepte taşınabilecek boyutlarda hazırlanmıştır². Orta Asya’daki Türk halkları arasında üretilen risalelerin çok büyük bir kısmı kuşaktan kuşağa el yazması nüshalar hâlinde aktarılmıştır. Bu risale yazmalarının boyutları 18 X 12 cm ile 9 X 6 cm arasında değişmektedir.

Risale yazmaları bugün dünyanın farklı bölgelerindeki kütüphanelerde ve özel kitaplıklarda yer almaktadır. Zengin risale yazmalarına sahip kütüphane ve koleksiyonlardan bazıları şunlardır: Rusya’da Rus Bilimler Akademisi Doğu Yazmaları Enstitüsü; Özbekistan’da Ebu Reyhan Birûnî Adındaki Özbek Bilimler Akademisinin kütüphaneleri ve Özbek Milli Üniversitesi Müze Fonları (Davlatova, 2016: 249); İsveç’te Lund Üniversitesi Kütüphanesi Jarring Koleksiyonu, Uppsala Üniversitesi Carolina Rediviva Kütüphanesi; Almanya’da Berlin Eyalet Kütüphanesi Hartmann Koleksiyonu; Çin’de Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi Eski

¹ Ayrıntılı bilgi için bk. (Öger ve Tek, 2017a; Öger ve Türk, 2017; Öger ve Tek, 2017b).

² Cep kitapçığı formundaki risale metinleri dışında “tüfekçilerin kendilerine ait ilk dönem risaleleri askerî formda meydana getirilmiş olmasına rağmen daha sonraları cepte taşıyabilmek amacıyla yukarıda bahsedilen küçük kitapçık formuna sokulmuştur. Risalenin büyük karakterli el yazısı ile kaleme alınmış olması ve birbirine sıkıca sarmalanmış sayfalardan mürekkep olması onun askerî formda yazılmış olduğunu gösterir. Diğer risalelerde olduğu gibi tüfekçiler risalesi de Allah’a dua ve İmam Cafer-i Sadık efsanesi ile başlamaktadır.” (Davlatova, 2016: 250).

Eserler Enstitüsü ve Xinjiang Uygur Özerk Bölgesi İktisadi Bilimler Akademisi Kütüphanesi (Sugawara, 2004: 2).

Risale nüshalarının birçoğunda yazıya geçirilme tarihi ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Bu nedenle risale yazmalarının tarihlendirilmesinde üzerinde ferağ, temellük ve başka tarih kayıtları³ bulunan nüshalardaki tarihlerden ve metinlerin dilinden hareket etmek gerekir. Söz konusu iki ölçüt dikkate alındığında risale nüshalarını on sekizinci yüzyıl sonları ile yirminci yüzyıl başlarına tarihlendirmek mümkün görünmektedir. Zira Çağatay yazı diline risale nüshalarında da rastlanan bazı ses özellikleri ve söz varlığına ait kimi mahallî unsurlar on sekizinci yüzyıl sonu itibarıyla girmeye başlamıştır (Sulaiman, 2017: 58).

Halk edebiyatı ürünleri olan risale yazmalarının dili için söylenebilecek en doğru ifade, Çağatay yazı dili ekseninde yazıldıkları bölgeye bağlı olarak yerli Özbek ve Uygur ağızlarının ses, şekil ve söz varlığından ciddi anlamda izler taşıyan bir lisanla kaleme alındıklarıdır. Nitekim risale nüshalarının dili üzerine inceleme yapan Çakmak, Xinjiang Uygur Özerk Bölgesinin güneyinde yer alan Kaşgar, Yarkent ve Hoten gibi eski kültür merkezlerinde yazılan nüshalarda bu bölgelerin ağız özelliklerinden ve söz varlığından birçok unsuru tespit etmiştir (2016: 414-416). Risale nüshalarının dilinde Kaşgar ağzının güçlü tesiri olduğunu ifade eden bir başka araştırmacı da Jun Sugawara'dır (2004: 3). Sugawara risale yazmalarının aslında Çağatayca yazı diliyle kaleme alındığını ancak sonradan bölge ahalisi tarafından Uygurcaya aktarıldığı kanaatinde (2004: 3).

Bugün Uygurlarca meskûn sahalarda, Çağatay yazı dilinden çağdaş Uygur ağızları tesirinde on sekizinci yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişen dile modern Uygur dil bilimciler "Çağatay-Uygur" yazı dili adını vermektedirler (Sulaiman, 2017: 58). Çağatay-Uygur dili ile risale yazmalarının dili birbirlerine birçok yönden benzerlik göstermektedir. Bu benzerlik aynı zamanda on dokuzuncu yüzyılın ilk yarısında Kaşgar'da yayın yapan İsveç Misyoner Matbaasının yayınları için de geçerlidir. Söz konusu matbaadaki neşriyatın dili için İsveçli misyonerler *Uygurca* ve *Uygur dili* gibi terimler yerine *Eastern Turki* ve *Altä Şähär Türki* gibi adlandırmalar kullanmışlardır⁴ (Sulaiman, 2017: 59-62).

1. Eserin Adı

Yazı çevrimi ve Türkiye Türkçesine aktarımı gerçekleştirilen eserin el yazma nüshasında ne başlık olarak ne de metin içerisinde eserin ismini belirten "risâle-i ... bu turur" gibi bir ifade kaydedilmiş değildir. Zira birçok farklı mesleğe ilişkin risale metninde risale adı ya başlıkta ya da metin içerisinde bu ve benzeri ifadelerle belirtilir.

El yazması nüshada eserin adıyla ilgili herhangi bir kayıt mevcut olmasa da risaledeki şu ifadeler: "*bir iş hâtırlarına keldiler koylarını baqadurmen maña bir risâle bolsa yaħşı erdi dep Hudây ta'âlâğa münâcât kıldılar şol zamân münâcâtı qabûl boldı hudây ta'âlâ ħazret-i Cebra'îl 'aleyhi's-selâmğa bu risâleni fermân kıldı ħazret-i Cebra'îl 'aleyhi's-selâm bu risâleni bitip Mūsâ 'aleyhi's-selâmğa berdiler*" ve metnin içeriğinden hareketle bir koyunculuk risalesi olduğunu anlamak mümkündür. Bu nedenle çalışmamızda eser için Risâle-i Koyçılık başlığı uygun görülmüştür.

Risale nüshasının bugün muhafaza edildiği Berlin Eyalet Kütüphanesinin dijital kataloğunda eser, "Risale'i Čärwâçilîq" adıyla kayıtlı bulunmaktadır⁵. Doğu Türkçesinde hayvancılık risalesi anlamına gelen "risale-i čärwâçilîq" başlığı yalnızca koyun yetiştiriciliğini değil her türden besi hayvanın bakımını üstlenen meslek erbabı için kaleme

³ Risale nüshalarında tespit edilen söz konusu tarih kayıtlarından bazıları için bk. (Çakmak, 2016: 22-27; Muginov, 1962: 120,122,128,132, 133).

⁴ Risale yazmalarının diliyle birçok benzerlik gösteren söz konusu dil ile klasik Çağatay edebi dili, çağdaş Uygur yazı dili ve güney Uygur ağızlarının söz varlıkları arasındaki karşılaştırmalar için bk. (Sulaiman, 2017: 62-77).

⁵ Berlin Eyalet Kütüphanesinin dijital koleksiyonundaki kayda erişmek için bk. (URL-1)

alınmış risalelerde kullanılır. Nitekim Lund Üniversitesi Kütüphanesi Jarring Koleksiyonunda Prov. 400 arşiv numarasıyla kayıtlı bulunan bir mecmuanın 32a-40b sayfaları arasında bulunan risale metni “risâle-i çârvâdarçılık bu turur” ifadesiyle başlar ve içeriği ele aldığımız risaleden oldukça farklıdır⁶. Öte yandan Asya Halkları Enstitüsündeki Uygurca yazmalar kataloğunda Risâle-i Koyçılık başlığını taşıyan yazma nüshanın başlangıç ve bitiş ifadeleri çalıştığımız nüshadakilerle büyük bir benzerlik göstermektedir⁷.

Ele alınan risale nüshasını Berlin Eyalet Kütüphanesine kazandıran ve nüshanın da yer aldığı kataloğu hazırlayan Martin Hartmann ise söz konusu nüshadan çobanlık risalesi (*Alm. Risale der Hirten*) olarak bahsetmiştir (Hartmann, 1904: 2, 16, 21).

2. Nüsha Tavsifi

2.1. Bulunduğu Yer

Çalışmamıza konu olan “Risâle-i Koyçılık” adını verdiğimiz metnin el yazması nüshası, Berlin Eyalet Kütüphanesi Prusya Kültür Mirası (Staatsbibliothek zu Berlin Preußischer Kulturbesitz) Bölümü Hartmann Koleksiyonunda (Sammlung Hartmann) Ms. or. oct. 1658 arşiv numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır.⁸

2.2. Fiziksel Özellikleri

El yazması nüshanın fiziksel özellikleri hakkındaki bilgiler aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir:

Genel durumu	Orta derece korunmuş
Yaprak sayısı	23 yaprak
Ölçüleri	11-11,5 X 7, 8-9 X 5 cm
Cilt özellikleri	Kiremit rengi meşinle kaplı karton kapaklarla ciltlenmiş
Kâğıt özellikleri	Aharsız nohudi renkli
Hat Özellikleri	Özensiz yazılmış talik hat
Mürekkep	Tamamı siyah mürekkeple yazılmıştır.

2.3. Nüshadaki Kayıtlar

Nüshada bulunan kayıtlar ve yer aldıkları sayfalar ile bu kayıtlar hakkındaki diğer bilgilerin yanı sıra nüshada bulunmayan kayıtlar aşağıdaki tabloda ifade edilmiştir:

Rabita kaydı	Birçok yaprağın arka yüzünde alt orta kısımda kayıtlar mevcuttur.
Ferağ kaydı	Telif ve istinsah kaydı mevcut değildir.
Fevaid kaydı	1a sayfasında karalama derecesinde oldukça bozuk bir hatla iki kez İhlas suresi yazılmıştır. Aynı sayfada üst kısımda satır aralarına Latin harfleriyle 1905, 30 Ağ ve Turkestan 5431 ⁹ yazılmıştır. Yine aynı sayfanın sağ kenarına mavi kalemle T 9 yazılmıştır.

⁶ Risâle-i Çârvâdarçılık hakkında daha fazla bilgi almak için bk. (Çakmak, 2016: 27, 206-208).

⁷ Söz konusu risalenin katalog bilgileri için bk. (Muginov, 1962: 133)

⁸ Nüshanın dijital görüntülerine ilgili kütüphanenin dijital koleksiyonundan şu bağlantı aracılığıyla erişilebilir: (URL-2)

⁹ Bu kayıtlar muhtemelen nüshayı Türkistan sahasından edinerek kütüphaneye kazandıran ünlü şarkiyatçı Martin Hartmann tarafından düşülmüştür. Zira hazırladığı katalogda Hartmann bu nüshayı Kaşgar'da 12.10.1902 tarihinde temin ettiğini ifade eder (1904: 2). Ancak bu kayıttaki 30 Ağustos 1905 tarihinin neye işaret ettiği belirsizdir.

	23b sayfasının hemen ardından gelen ilk zahriye sayfasında risaledakilere benzer şekilde harflerle yapılmış bazı şekiller daha özensiz bir hatla çizilmiştir. Sondan ikinci vikaye sayfasının üst tarafında sonradan kurşun kalemle 47 S. 10. VI. 1975 yazılmıştır.
Temellük kaydı	1a sayfası öncesindeki vikaye sayfasında tam olarak okunamayan bir karalamanın altında “Kerīm Hācımını” kaydı yer alır. Bu kayıt risale nüshasının sahibi olan Kerim Hacı adlı kişiye ait olmalıdır.

2. Yazı Çevirimi

[1b] (I) على رسوله محمد (V) و الصلوة و السلام (IV) لمن و العاقبة للمتقين (III) الحمد لله رب العالمين (II) بسم الله الرحمن الرحيم (I) [1b] (I) ammā Īmām Ca'fer [2a] (I) Şādık¹⁰ ve reh-nümā-yı muvāfiq andağ (II) rivāyet kılıpdurlar ki Mūsā (III) ‘aleyhi’s-selām Hūdāy ta‘ālāğa münā (IV) cāt kılıp aydılar ey Bārā Hūdāyā (V) maña bir munça koy bergil dēp (VI) münācātı qabūl bolup Hūdāy (VII) ta‘ālā hażret-i Cebrā’ilğa fermān [2b] (I) kıldı yā Cebrā’il¹¹ Mūsāğa behiştidin (II) koy alıp çıkıp bergil dēdiler (III) şol zamān hażret-i Cebrā’il ‘aleyhi’s-selām (IV) Mūsā ‘aleyhi’s-selāmğa koy alıp çıkıp (V) berdiler hażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selām (VI) koy bakmaqğa meşğūl boldılar (VII) bir iş hātırlarığa keldiler koy [3a] (I) larnı baqadurmen maña bir risāle (II) bolsa yaḥşı erdi dēp Hūdāy (III) ta‘ālāğa münācāt kıldılar şol za (IV) mān münācātı qabūl boldı (V) hūdāy ta‘ālā hażret-i Cebrā’il (VI) ‘aleyhi’s-selāmğa bu risāleni (VII) fermān kıldı hażret-i Cebrā’il (VIII) ‘aleyhi’s-selām bu risāleni bitip [3b] (I)¹² Mūsā ‘aleyhi’s-selāmğa (II) berdiler yā Mūsā bu risāleni öz (III) özün din cūdā kılmağıl hemişe (IV) özün birle tutğıl koyları (V) tola bolğay tūgemegey dēdiler (VI) ve yene Hūdāy aydı yā Mūsā (VII) qoyçılıq kılıp koylarığa (VIII) hiç zarar zaḥmet¹³ bolmas [4a] (I) çēçek çıkmas hemişe bu risāleni (II) özün birle tutğıl koyları (III)¹⁴ biri miñ bolur dēp fermān (IV) boldı şol zamān hażret-i Mūsā (V) ‘aleyhi’s-selām hażret-i Cebrā’il ‘aleyhi’s-selāmğa (VI) bir munça koy alıp kelip neyr¹⁵ i (VII) niyāz ötkerip bu risāleni aldı [4b] (I) andın keyin bu risāle meşhūr boldı (II) hażret-i Mūsā ‘aleyhi’s-selāmın koy (III) ların haddi ḥesābını Hūdāy (IV) ta‘ālādın özge bilmediler (V) bilgil ve āğāh bolğıl hażret-i (VI) Mūsā ‘aleyhi’s-selām bu risāleni (VII) tutqan sebebden şıdık (VIII) kılğan cānibidin¹⁶ koyları [5a] (I) biri miñ boldı her kim bu risāleni (II) özi birle tutsa yā oğusa (III) oğuyalmasa oğutup eşitse (IV) yā heftede yā her ayda okusun (V) ayda oğuyalmasa yılda okusun (VI) yā özi birle tutsun kün (VII) din künge mālı tola bolğay [5b] (I) yā oğutup eşitmese yā özi birle (II) tutmasa künden künge felāket (III) başqay mālının bereket ketkey (IV) kıyāmet küni pīr üstādları (V) niñ aldıda yūzi qara şermende (VI) rūsā bolğay eger sorsalar kim (VII) koylarını qotanğa solarda [6a] (I) qaysı āyetni oğumağ gerek cevāb (II) ayğıl kim جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (III) demek (IV) kerek qoyın qoşaklarda (V) qaysı āyetni oğumağ gerek (VI) cevāb ayğıl kim وَ فَتْحٍ قَرِيبٍ وَ بَشِيرٍ الْمُؤْمِنِينَ (VII) نَصْرٍ مِنْ اللَّهِ (I) eger sorsalar kim māl boğuzlarda (II) bu āyetni oğumağ [kerek] نُوَيْتَ (III)¹⁷ حَتَّىٰ يَلُوكَ لِارْتِعَ عُرُوفٍ (IV) أَنْ أُورِيخَ لِهَذَا الْمَدِينَةِ (I) ANA (II) eger sorsalar kim sūt (II) sağarda qaysı āyetni oğur (III) بسم الله الرحمن الرحيم demek (IV) kerek eger sorsalar kim sūtni qazanğa (V) koyarda qaysı āyetni oğur (VI) cevāb ayğıl kim بسم الله الواحد (VII) بسم الله الكريم بسم الستار [7b] (I)

¹⁰ Yazmada “şādık” (صاديق) şeklinde kaydedilmiştir.

¹¹ Yazmada “cebrā’il” (جبرائيل) şeklinde kaydedilmiştir.

¹² Satır başında yanlışlıkla “berdiler” sözcüğü yazılmış ve daha sonra üzeri çizilmiştir (بريديل).

¹³ Yazmada “zaḥmet” (زحمت) şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁴ Bir önceki satırın sonunda yazılan “ıñ” (ينك) eki burada tekrar yazılmıştır.

¹⁵ Yazmada “neyr” (نضر) şeklinde yazılmış.

¹⁶ Yazmada “cānibidin” (جانوبيدين) şeklinde kaydedilmiştir.

¹⁷ Yazmada “ANNA” (اننا) şeklinde yazılmıştır.

eger sorsalar kim salurda¹⁸ (II) kıaysı āyetni oqur cevāb aygıl (III) kim اللهم انى توكلت على الله (IV) demek gerek eger sorsalar kim kö (V) nelge salurda kıaysı āyetni (VI) oqur cevāb aygıl kim اَلْحَمْدُ (VII) و جعل الظلمات (II) والنور (III) و جعل الظلمات (I) [8a] لله الذى خلق السموات (IV) maḳ gerek (V) اَلَمْ نَجْعَلْ لَهٗ عَيْنَيْنِ وَلِسَانًا (VI) eger sorsalar kim kıoy kıırkıarda (VII) kıaysı āyetni oqumaḳ gerek [8b] (I) cevāb aygıl kim يا الله يا الله يا الله (II) demek gerek eger sorsalar kim her (III) baylar¹⁹ bu risāleni hem-rāh (IV) kıılmay ve bu aytkān işlerni (V) kıılmaḡu dēk bolsa her lukma (VI) yēyür ḥarāmdur ve yene oqusa (VII) bu risāleḡa ‘amel kılsa şıdḳ [9a] (I) kılsa kıoyları tola bolup²⁰ (II) künden künge bereket tapkıay (III) çiçek çıkmāḡay ölüm kırmekdin (IV) ve kıotur bolmaḡdin ve aşkıama (V) kıdin ve çolaḳ bolmaḡdin (VI) Ḥudāy ta‘ālā öz penāhıda (VII) tutkıay ve yene andaḡ rivayet [9b] (I) kıılurlar kim ḥazret-i Mūsā ‘aleyhi (II) ‘s-selām aydılar bu risāleni oqusa (III) oquyalmasa oqutup işitse (IV) ve özi birle tutsa kıyāmet küni (V) yüzi on tōrt künlük (VI) tolun ay dēk bolḡay (VII) ve cem‘ī pīrleri rāzı bolḡay [10a] (I) dūnyā ve āḫireti ma‘mūr bolḡay (II) yaḫşı niyet kıılıp bermese (III) özi kāfir ḥatunı talāk (IV) bolḡay bu ḥadışniḡ maẓmūnı (V) birle seksen derre lāzım bolḡay [VI] تسليما كثيرا²¹ (VII) نعوذ بالله من ذلك و سلم [VI] eger sorsa (II) lar kim eger kimerse niḡ mālḡa yā (III) tivesiḡa yā aşıḡa ölüm kıirse (IV) bu du‘ānı özi birle tutsa (V) Ḥudāy ta‘ālā u zamānı da sa (VI) kılaḡay inşallāhu ta‘ālā [11a] (I) bu ismni boyunḡa asmaḳ gerek (II) ism bu turur ام دالاي عالمها (III) و نزل من (VII) ولا قوة الا بالله العلى العظم (VI) ارسع ولا سغاة ولا حول (V) الله محمد عابده الله آخر خلق الله (IV) اعلاموا بحق اهل كدا (III) ورحمة للمؤمنين ولا يزيد (VIII) القرآن ما هو شفاء (II) niḡ mālḡa²³ ölüm kıirse (III) kıoyda kıoçkıarnıḡ aḡda (IV) ayḡırniḡ kalada bukanıḡ eçkü (V) de érkeçniḡ boynıḡa baḡla (VI) sa ḫalāş bolḡay (VII) [12a] (I) eger kimerse (IV) bu şekilni bitip özi birle tutsa (V) düşmenleriniḡ tili baḡlan (VI) ḡay her kim [12b] (I) bitip özi birle tutsa ḫalā (II) yıḡnıḡ köziḡe heybetlik (III) körüngey²⁴ (IV) bu şekilni bitip özi birle tutsa (VI) tiḡ teber kār kıılmaḡay (VII) [13a] (I) fevāyidde keltürüpdürler (II) her kimerse ki²⁵ ornıdın (III) kıofarda اعوذ بالله السميع (IV) العلميم و اعوذ بك [13b] (I) yıraḡ kıılır tefsīr²⁶-i ḥadış (II) de keltrürüpdür tilḡayniḡ (III) ve mīzānda aḡır bu kelimeni (IV) aytkān bendeni Ḥudāy ta‘ālā (V) bisyār dost tutar her kim (VI) bu kelimeni namāz-ı bāmdādniḡ (VII) sūnnetiniḡ farzınıḡ arasıda [14a] (I) yüz meratibe aytsa²⁷ (II) ul kün anıḡ ‘ibādetiḡa (III) bu rüy²⁸-ı zemінде hiç kışi (IV) niḡ tā‘ati berāber kelmeḡey (V) hem dūnyā ve āḫireti (VI) ma‘mūr bolḡay hiç [14b] (I) kışiḡe ḫācet-mende bolma (II) ḡay kelime bu turur (III) سبحان الله و بحمده (IV) لا استغفرالله (V) سبحان الله العظم و بحمده (VI) bām-dāddın kıeyin yüz merātibe [15a] (I) لا

¹⁸ Yazmada “sarurda” (ساروردا) şeklinde yazılmıştır.

¹⁹ “lar” eki tekrar yazılmış daha sonra üstü çizilmiştir (لر).

²⁰ Satır sonunda bir sonraki satırın ilk sözcüğü olan “künden” kelimesinin ilk iki harfi (كو) yazılmıştır.

²¹ Yazmada “تسليما” iki kere yazılmıştır.

²² Yazmada “الرحم” şeklinde yazılmıştır.

²³ Yazmada “mālḡa” (مالغا) şeklinde kaydedilmiştir.

²⁴ Bu ifadeden sonra bir şey yazılmamış satırın bundan sonraki kısmı boş bırakılmıştır.

²⁵ Yazmada “lykh” (ليكه) şeklinde yazılmış.

²⁶ Yazmada “tfşr” (تفشر) şeklinde yazılmış.

²⁷ Sonraki satırın ilk iki kelimesi “ol kün” burada yazılmaya çalışılmış ancak “اولكو” şeklinde yazılmıştır.

²⁸ Yazmada “ry” (رى) şeklinde yazılmış.

belāni def^c kılur her kim (V) namāz-ı peşindin këyin yüz (VI) merātibe [15b] (I) و اللهم صلى على محمد (II) la ilaha illa Allah (III) hergiz fakir muhtac (IV) yetmiş
dārılığın ikinç imānını (V) zevāl bolmağdın saqla (VI) ğay üçünç kıyāmet (VII) küni hīç
ni^c metdin hesab [16a] (I) almağay her kim namāz-ı digerdin (II) këyin yüz merātibe مِنْ استغفر الله
(III) deşe Hāḡ ta^c ālā ul bendege üç nemeşe kerāmet (V) kılur avval bir yıllık
günāhını (VI) öter ikinç rızq keş bo (VII) lur üçünç her du^c āsı ki kılsa [16b] (I) icābet bolur her
kim namāz-ı (II) şāmdın këyin yüz merātibe (III) deşe Hāḡ subhāne ve (IV) لا اله الا الله محمد رسول الله
ta^c ālā üç (V) nemeşe kerāmet kılur avval hīç (VI) günāh birle imānını zevāl kılmās (VII) ikinç
düşmenleri hoşnūd bolur [17a] (I) üçünç ul bendege gūr azābı (II) bolmağay her kim namāz-ı
(III) din këyin yüz merātibe (IV) مسبحان الله (V) والحمد لله و لا اله الا الله و (VI) الله اكبر لا حول ولا قوة
[17b] (I) deşe Hāḡ subhāne ve ta^c ālā ul (II) bendege on
nemeşe kerāmet (III) kılur avval iki miñ beş yüz (IV) günāh-ı kebiresini afv kılur (V) ikinç iki
miñ beş yüz qabūl (VI) bolğan tā^c atıñ (VII) şevābını anıñ nāme-i a^c māliğa [18a] (I) fütürler üçünç
iki miñ (II) beş yüz sarāy-ı behişt anıñ (III) atığa binā kılgaylar inşāllahu (IV) ta^c ālā ve yene
peygamber şallāllahu aleyhi ve sellem (V) aydılar her kim vitirdin këyin (VI) bu tesbīhni aytsa
[18b] (I) الملك الحى الذى لا يموت فسبحان (VII) توكلت على
الله و الحمد لله رب العالمين (II) deşe Hūdāy ta^c ālā seksen
yıllık maqbūl bolğan ibā (IV) detniñ şevābını anıñ a^c mā (V) liğa fütürler ve yene³⁰ hażret-
i (VI) peygamber şallāllahu aleyhi ve sellem aydılar (VII) her kim vitirdin këyin secdege [19a]
(I) baş koyup beş sübüç (II) قدوس رب الملائكة (III) deşe Hūdāy ta^c ālā (IV) cem^c i güneşlerini mağfired
(V) şehidlerin şevābını berür (VI) miñ ferişteni iberür anıñ (VII) yaşsılıklarını fütürler
[19b] (I) yüz bende āzād kılgannıñ şevābını (II) berür du^c āsını icābet kılur (III) duzaḡqa sezāvār
bolğan yetmiş (IV) miñ bendeni şefā^c at kılur³² ölse (V) şehid öler inşāllahu ta^c ālā (VI) hażret-i
peygamber şallāllahu aleyhi ve sellem (VII) aydılar ölüğe avvalkı [20a] (I) keçedin katığrak³³
(II) keçe bolmas bes raḡm kılıñlar (III) ölüğünlerğa sıdık (IV) berip ölgen kişiniñ haḡkıda (V) iki
rek^c at namāz ötese avvalkı (VI) keçede her rek^c atığa fātiḡa (VII) dın këyin bir merātibe āyet [20b]
(I) ilğirisi bir merātibe آلہیکم (II) üç merātibe (III) ihlāş oqusun namāzdın (IV) këyin yüz
dürüd³⁴ aytsun (V) bularnıñ şevābını ul bendege (VI) bağışlasun Hūdāy ta^c ālā (VII) miñ ferişteni
iberür her ferişte [21a] (I) niñ qolıda bir bir ṭabaḡda nūr (II) bolğay gūrī tā kıyāmet (III) fūr-nūr
bolğay behişt (IV) de şehri binā kılgay kim kırk (V) merātibe ḡac tavāp kılgan (VI) niñ şevābını
tapḡay şehidler (VII) niñ şevābını tapḡay inşāllahu [21b] (I) ta^c ālā eger kimersenin atı (II) ağırsa bu
bu şekilni yerge (III) pitip uç çörüldürse (IV) şifā tapḡay inşāllahu ta^c ālā (V)
[22a] (I) (VI) her
kim ornıdın qopğanda [22a] (I) on merātibe لا اله الا الله (II) محمد رسول الله لا حول ولا قوة الا بالله العالی (III)
deşe haḡ subhāne ve ta^c ālā aña (V) yeti türlü şevāb kerāmet (VI) kılur avval ul ki āḡir
[22b] (I) demde imān naşib kılgay (II) ikinç cān bermekligi āsān (III) bolur üçünç gūrī fūr-nūr
(IV) bolur törtünç Münker Nekir anıñ (V) bile yaḡşı mu^c āmele kılur beşinç (VI) kıyāmet küni
nāme-i a^c mālini [23a] (I) oñ qolığa berür altınç terāzūda (II) tā^c atin ağır kılur yetinç (III) pūl-i
şirāṭdın³⁶ āsān keçgey (IV) eger mālğa ölüm kirse bu şekilni (V) pitip qoçqarnıñ yā teke (VI) niñ
boynığa bağlasa def^c (VII) bolğay بسم الله الرحمن الرحيم [23b] (I) [23b] (I) (II)

²⁹ Yazmada bu sözcükteki o sesi özel bir imla “w” (وا) ile kaydedilmiştir: “بواماس”

³⁰ Yazmada yanlışlıkla buraya “her kim” ifadesi tekrar yazılmıştır.

³¹ Burada “şefā^c at” kelimesinden önce yanlışlıkla bir elif (i) harfi yazılmış daha sonra üzeri çizilmiştir.

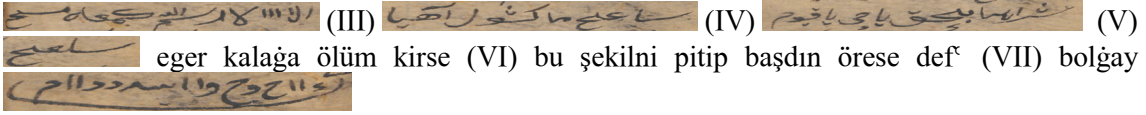
³² Yazmada “şefā^c at” ve “kılur” sözcükleri bitişik yazılmıştır (شفاعتقلور).

³³ Burada yanlışlıkla “kūn” kelimesi yazılmış ve daha sonra üzeri çizilmiştir.

³⁴ Yazmada “كورد” şeklinde yazılmış.

³⁵ inşāllahu kelimesinin “allahu” kısmı bu satırın başında tekrar yazılmıştır.

³⁶ Yazmada “بصراط دين” şeklinde yazılmıştır.

4. Türkiye Türkçesine Aktarma

[1b] *Bismillahirrahmanirrahîm el-hamdu lillâhi rabbi'l-âlemîn ve'l-âkibetu li'l-muttakîn ve's-salatu ve's-selâmu 'alâ resûlihi muhammedin ve âlihi ecma'in*³⁷ işte buradan itibaren doğru rehber İmam Cafer [2a] Sadık, şöyle rivayet etmiştir: Musa (ona selam olsun) yüce Allah'a yalvarıp ey yoktan var eden Allah bana bir çok koyun ver diye dua ettiler. Duası kabul olup yüce Allah Hazret-i Cebrail'e emretti: [2b] Ey Cebrail Musa'ya cennetten koyun alıp götürüver. İşte o zaman Hazret-i Cebrail (ona selam olsun) Musa'ya (ona selam olsun) koyun alıp götürüverdiler. Hazret-i Musa (ona selam olsun) koyun bakmakla uğraştıkları sırada akıllarına bir şey geldi. [3a] Koyunlara bakarken benim için bir risale olsa iyi olurdu diye yüce Allah'a yakardılar. O sırada duası kabul oldu. Yüce Allah Hazret-i Cebrail'e (ona selam olsun) bu risaleyi buyurdu. Hazret-i Cebrail (ona selam olsun) bu risaleyi yazıp [3b] Musa'ya (ona selam olsun) verdiler. "Ey Musa bu risaleyi kendinden ayırma, sürekli yanında taşı. Koyunların çok olur tükenmez." dediler. Bunun yanı sıra Allah, "Ey Musa koyunculuk yaparken koyunlarına hiçbir zarar gelmez, [4a] çiçek hastalığı olmaz. Her zaman bu risaleyi yanında taşı koyunların biri bin olur." diye buyurdu. Bunun üzerine Hazret-i Musa (ona selam olsun) Hazret-i Cebrail'e (ona selam olsun) birçok koyun getirip adak adayarak ve dua ederek bu risaleyi aldı. [4b] Ondan sonra bu risale meşhur oldu. Hazret-i Musa'nın (ona selam olsun) koyularının sınırını ve sayısını yüce Allah'tan başka kimse bilemezdi. Bil ve anla ki: Musa (ona selam olsun) bu risaleyi yanında taşıdığı için ve sadakat göstermesi nedeniyle koyunları [5a] bir iken bin oldu. Her kim bu risaleyi yanında bulundursa veya okusa ya da okuyamıyorsa okutup dinlesin. Ya hafta ya ayda bir okusun. Eğer ayda bir okuyamasa yılda bir okusun veyahut yanında taşısın. Malı günden güne artar. [5b] Eğer okutup dinlemese veya yanında bulundurmasa günden güne felakete uğrar, malının bereketi gider. Kıyamet günü hürmet edilen ustaları karşısında yüzü kara ve utanacak hâlde rezil olur. Eğer sorsalar ki: "Koyunları ağıla kapatırken [6a] hangi ayeti okumak gerekir." *Cennâtin tecri min tahtiha'l-enhâr*³⁸ demek gerekir diye cevap ver. Koyunu sürüye katarken hangi ayetimi okumak gerekir. *Nasrun minallahi ve fethun karîbun ve beşşirü'l-mü'minîn*³⁹ diye cevap ver. [6b] Eğer büyük baş hayvanın boğazını keserken ne okumalı diye sorsalar. Bu ayeti okumak gerek: *an uzebbiha lihaza'l-mezbûhi lil ukeli erba'a 'arûfin hattâ yaharacu minhu ve min müzehhihu ve mahallillahi ta'âlâ lil müslemin bismillah* [7a] *allahu ekber*⁴⁰. Eğer süt sağarken hangi ayeti okur [diye sorsalar]. *Bismillahirrahmanirrahim*⁴¹ demek gerekir. Eğer sütü kazana koyarken hangi ayeti okur [diye sorsalar]. *Bismillahi'l-vâhidül-kahhâr bismillahi'l-kerîm bismi's-settâr*⁴² diye cevap ver. [7b] Eğer süt dökerken hangi ayeti okur

³⁷ "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla. Hamd alemlerin efendisi olan Allah'a mahsustur ve mutlu son takva sahiplerininindir. Salat ve selam Efendimiz peygamber Muhammed'e ve onun ailesinin tamamına olsun." anlamında bir duadır.

³⁸ Kuran'da birçok yerde geçen bu ifade "altından ırmaklar akan cennetler" anlamındadır.

³⁹ Saff suresi on üçüncü ayetten alınan bu kısım "iman edenleri Allah'tan bir yardım ve yakın bir zaferle müjdele" anlamındadır.

⁴⁰ Yazmada ayet olduğu ifade edilen buradaki Arapça ifadenin herhangi bir ayet ile ilişkisi tespit edilemediği gibi yanlış kaydedildiği düşünülmektedir. Söz konusu yanlış yazılmış Arapça ifadenin tam anlamı da tespit edilememiştir. Bu nedenle yalnızca sonda doğru yazıldığı için okunabilen "Allah'ın adıyla" ve "Allah en büyüktür." ibarelerinin anlamı burada verilmiştir.

⁴¹ "Esirgeyen ve bağışlayan Allah'ın adıyla" anlamındaki bu ayet Neml suresi 30. ayetten iktibas edilmiştir.

⁴² Her ne kadar yazmada bu ifadelerin ayet olduğu belirtilse de burada besmele ile birlikte Allah'ın isimleri ifade edilmiştir. İbarelerin anlamı şöyledir: "Tek ve kahredici olan Allah'ın adıyla, çokça ikram eden Allah'ın adıyla, kusurları örtenin adıyla".

[diye sorsalar]. *Allahumme innî tevekkeltu 'alallah*⁴³ demek gerekir diye cevap ver. Eğer süt mayası katarken hangi ayeti okur [diye sorsalar]. *Elhamdulillahillezi halaka's-semavâti* [8a] *ve'l-arzi ve ca'ale'z-zülümâti ve'n-nûr*⁴⁴ demek gerekir diye cevap ver kesilmiş süt pişerken bu ayeti okumak gerekir: *Elem nec'al lehu 'ayneyn ve lisânen*⁴⁵ Eğer koyunun yünlerini kırkarken hangi ayeti okumak gerekir diye sorsalar. [8b] *yâ Allah yâ Allah yâ Allah* demek gerekir diye cevap ver. Eğer zenginler bu risaleyi yoldaş edinmezse ve bu bahsedilenleri yerine getirmemiş olsa yediği her lokma haramdır. Ancak bu risaleye amel etse ve [9a] sadakat gösterse koyunları çoğalıp günden güne bereket bulur. Çiçek hastası olmaz, telef olmaktan, zayıf düşmekten ve aksamaktan veya sakat olmaktan yüce Allah onu kendi muhafazasında tutar. Bunun yanı sıra şöyle rivayet [9b] ederler ki: Hazret-i Musa (ona selam olsun) dediler: [Bir kişi] bu risaleyi okusa, okuyamaz ise okutup dinlese veya yanında taşısa kıyamet günü yüz ayın on dördü gibi olur ve bütün pirleri ondan razı olur, [10a] dünya ve ahireti mamur olur. Güzel bir niyet etmez ise kendi kafir ve hanımı ondan boşanmış sayılır. Bu hadisin manasına göre seksen defa sopa ile dövülmesi gerekir. *Neuzu billahi min zalik ve sellim teslimen kesirâ* [10b] *birahmetike yâ erhame'r-râhimîn*.⁴⁶ Eğer bir kimsenin sığınağına, devesine veya kendine ölüm gelse bu duayı yanında taşısa yüce Allah o zaman da onu muhafaza eder. [11a] bu ismi boyna asmak gerekir. İsim budur: *ام دالای عالمها اهل کدا اعلاموا* *بحق محمد عابدالله آخر خلق الله اوسع والا سفاة*⁴⁷ *lâ havle vel â kuvvete illâ billahi'l-'aliyü'l-'azim*⁴⁸ *Ve nunezzilu minel kur'ani ma huve şifaun ve rahmetun lil mu'minine ve la yezidu'z* [11b] - *zâlimine illâ hasârâ*.⁴⁹ Eğer bir kimsenin besi hayvanları telef olsa koyunda koçun, atta aygırın, inekte öküzün, keçide tekenin boynuna bağlasa kurtulur. [12a] ⁵⁰Eğer bir kimse bu şekli yanında bulundursa düşmanlarının dili bağlanır. ⁵¹Her kim [12b] çizip üzerinde taşısa insanlarına gözüne heybetli görünür. ⁵²Bu şekli çizip yanında bulundursa kılıç ve mızrak işlemez.⁵³ [13a] Hadis kitabında⁵⁴ ifade dilmiştir ki: Her hangi bir kimse yerinden kalkarken *e'ûzu billahi's-sem'û'l-'alîm*⁵⁵ ve *e'ûzubike rabbi en yahzurûn*⁵⁶ dese yüce Allah iki meleği görevlendirir. Ondan şeytanını [13b] uzak tutar. Hadis açıklamasında ifade edilmiştir: Terazide ağır tutun. Bu kelimeyi söyleyen kulunu yüce Allah çok yakın dostu yapar. Her kim bu kelimeyi sabah namazının sünneti ile farzı arasında [14a] yüz kez söylese o gün onun ibadetine yeryüzündeki hiç kim senin ibadeti denk gelmez. Dünya ve ahireti bayındır olur. Hiç [14b] kimseye muhtaç olmaz. Kelime budur: *subhanallahi ve bi-hamdihi subhanallahi'l-azim ve bi-hamdihi estağfirullah*⁵⁷ Her kim sabah namazından sonra yüz defa [15a] *lâ ilahe*

⁴³ Yazmada ayet olduğu ifade edilen ancak Kuran'da yer almayan bu Arapça ibarenin anlamı şöyledir: "Allah'ım şüphesiz sana güvenirim".

⁴⁴ Enam suresi birinci ayetten iktibas edilen bu Arapça ibare "Övgü, gökleri ve yeri yaratan, karanlığı ve ışığı var eden Allah'a yaraşır." anlamındadır.

⁴⁵ "Biz ona iki göz ve bir dil vermedik mi?" anlamındaki bu Arapça ibare Beled suresi sekizinci ayetten iktibas edilmiştir.

⁴⁶ "Bundan Allah'a sığınırız. Ey merhametlilerin en merhametlisi rahmetinle bize bolca selamet ver"

⁴⁷ Yazmada isim olarak zikredilen Arapça kısmın bu bölümü anlaşılmadığı için orijinal haliyle yazılmıştır.

⁴⁸ İtaliye Latin harfleriyle buraya kadar yazılan Arapça ibarenin anlamı şöyledir: "Güç ve kuvvet, sadece Yüce ve Büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir."

⁴⁹ "ve nunezzilu" ile başlayan yerden buraya kadar olan kısım İsrâ suresi seksen ikinci ayettir. Ayetin anlamı şöyledir: "Kuran'ı, iman edenler için bir şifa ve rahmet olarak indirdik. Zalimlerin ise ancak zararını arttırır."

⁵⁰ Yazmada önceki sayfadan başlayarak buraya kadar olan kısımda harflerle tılsım mahiyetindeki birtakım şekiller çizilmiştir.

⁵¹ Yazma eserde burada daire içerisine birtakım şekiller çizilmiştir.

⁵² Burada yine çerçeve içerisinde harflerle bazı şekiller çizilmiştir.

⁵³ Çerçeve içerisinde harflerle yapılmış farklı bir çizim de burada yer almaktadır.

⁵⁴ Yazmada "fevayid" terimi kullanılmıştır. Terim anlamıyla fevâid, bir muhaddisin veya çeşitli âlimlerin garip ve nadir rivayetlerini bir araya getiren kitap türüdür.

⁵⁵ "İşiten ve bilen Allah'a sığınırım" anlamında bir dua cümlesidir.

⁵⁶ "Onların, başıma üşüşmelerinden de sana sığınırım Rabbim!" anlamındaki Arapça bu ibare, Müminun suresi doksan sekizinci ayettir.

⁵⁷ "Kendisini överek Allah'ı noksanlıklardan tenzih ederim. Kendisini överek yüce Allah'ı noksanlıklardan tenzih ederim. Allah'tan affedilmeyi dilerim."

*illallahu el-melikü'l-hakku'l-mübîn*⁵⁸ dese asla fakir ve muhtaç olmaz. Yüce Tanrı ondan yetmiş belayı def eder. Her kim öğle namazından sonra yüz kez *allahumme salli 'alâ muhammedin* [15b] ve *'alâ ve âli muhammed ve barik ve sellim 'aleyh*⁵⁹ dese yüce Tanrı ona üç şeyden ikramlarda bulunur. Birincisi borçlanmadan, ikincisi imanının yitirmesinden muhafaza eder, üçüncüsü kıyamet günü hiçbir nimete sınır [16a] koymaz. Her kim ikinci namazından sonra yüz kere *estağfirullah min külli zenbin ve etûbu ileyh*⁶⁰ dese yüce Tanrı o kuluna üç şey ikram eder. Birincisi bir yıllık günahını affeder. İkincisi rızık bol olur. Üçüncüsü ettiği her duaya [16b] cevap bulur. Her kim akşam namazından sonra yüz kere *lâ ilahe illallah muhammedun resûlullah*⁶¹ dese tüm eksikliklerden münezzeh ve yüce olan Hak, üç şey ikram eder. Birincisi hiçbir günah ile imanına zarar getirmez. İkincisi düşmanları ondan hoşnut olur. Üçüncüsü o kula kabir azabı yapılmaz. Her kim yatsı namazından sonra yüz kez *subhanallahu ve'l-hamdu lillahi ve lâ ilahe illallahu vallahu ekber lâ havle ve lâ kuvvete illâ billahi'l-'aliyyü'l-'azim*⁶² *maşallahu kâne ve mâ lem yeşâ lem yekun*⁶³ [17b] dese kusurlardan münezzeh ve yüce olan Hak, o kula on şey ikram eder. Birincisi iki bin beş yüz büyük günahını bağışlar. İkincisi bin beş yüz makbul ibadetin sevabını onun amel defterine [18a] yazarlar. Üçüncüsü iki bin beş yüz cennet sarayını onun adına inşa ederler. Bunun yanı sıra Peygamber (ona selam ve dua) buyurdu: Her kim vitirden sonra bu tesbihatı *-tevekkeltu 'alel-melikü'l-hayyu'l-lezi lâ yemût fesubhânallahi* [18b] ve *'l-hamdu lillahi rabbi'l-'alemîn*⁶⁴ okusa yüce Allah, sekse yıllık makbul ibadetin sevabını onun amellerine eklerler. Bundan başka hazret-i Peygamber (ona selam ve dua) dediler: Her kim vitirden sonra secdeye [19a] baş koyup *subbuhun kuddusun rabbu'l-melâ'iketi ve'r-rûh*⁶⁵ dese yüce Allah bütün günahlarını affeder. Şehitlerin sevabını verir. Bin meleği gönderir ve onun iyiliklerini yazarlar. [19b] yüz köle azat etmenin sevabını verir. Duasına karşılık verir. Cehenneme gitmeye layık yetmiş bin kula şefaet eder. Ölürse şehit olarak ölür. Hazret-i Peygamber (ona selam ve dua) buyurdular: Ölüye ilk [20a] geceden daha şiddetli bir gece yoktur. Bu nedenle merhamet ediniz. Ölüler namına sadaka verip ölen kişi adına iki rekat namaz kılsa ilk gece her rekatta Fatıha'dan sonra bir ayet, [20b] öncesinde bir kere El-hakumu't-tekâsur, üç kez İhlas okusun. Namazdan sonra yüz dua etsin. Bunların sevabını o kula bağışlasın yüce Allah bin meleği gönderir. Her meleğin [21a] bir elinde bir tabakta nur olur. Kabri kıyamete kadar nurla dolu olur. Cennette bir şehir kurar. Kırk kez haça gidip tavaf eden kişinin ve şehitlerin sevabını kazanır. [21b] Eğer bir kimsenin atı hastalansa bu şekli yere çizip etrafını çevirse Allah'ın izniyle şifa bulur.⁶⁶ Her kim yerinden kalkarken [22a] on kez *lâ ilahe illallah muhammedun resûlullah lâ havle ve lâ kuvvete illa billahi'l-'aliyyü'l-'azim* dese münezzeh ve yüce olan Allah ona yedi türlü sevap ve ikramda bulunur. Birincisi son [22b] nefeste iman nasip eder. İkincisi kolayca can verir. Üçüncüsü kabri nurla dolar. Dördüncüsü Münker ve Nekir ona iyi davranır. Beşincisi kıyamet günü amel defterini [23a] sağ koluna verirler. Altıncısı mizanda iyi amelleri ağır gelir. Yedincisi sırat köprüsünden rahatlıkla geçer. Eğer hayvanları telef olsa bu şekli çizip koçun veya tekenin boynuna bağlarsa sıkıntı ortadan

⁵⁸ "Apaçık gerçeğin sahibi olan Allah'tan başka tanrı yoktur."

⁵⁹ "Allah'ım Muhammed'e salat olsun ve onun ailesine bereket ve huzur."

⁶⁰ "Allah'ım tüm günahlarımı affet onlara tövbe ettim."

⁶¹ "Allah'tan başka tanrı yoktur ve Muhammed onun elçisidir."

⁶² "Allah bütün noksan sıfatlardan münezzehdir, bütün övgüler ona mahsustur. Allah'tan başka ilah yoktur, Allah en büyüktür. Büyüklük sahibi yüce Allah'tan başkasında güç kuvvet ve kudret yoktur."

⁶³ "Allah'ın dilediği her şey dilediği vakitte mutlaka olur, dilemediği ise olmaz."

⁶⁴ "Ölümsüz hayat sahibi olana tevekkül ettim. Allah'ı tüm kusurlardan tenzih ederim. Övgü âlemlerin efendisi olan Allah'a mahsustur."

⁶⁵ "Münezzehsin, mukaddessin, meleklerin ve ruhların efendisisin."

⁶⁶ Yazmada buraya ilgili şekiller harflerle çizilmiş ve etrafı çizgilerle çevrelenmiştir. Bu şekilde sınırları çizilmiş iki şekil yer almaktadır.

kalkar. *Bismillahirrahmanirrahim* [23b]⁶⁷ Eğer ineğe ölümcül hastalık musallat olsa bu şekli çizip başı üzerinde çevirse yok olur.⁶⁸

Sonuç

Çalışmanın birinci bölümünde ifade edilen (bk. 1.1. Eserin Adı) gerekçelerle bu makalede Risâle-i Koyçılık adıyla anılan el yazması nüshanın yazı çevrimi ve ölçünlü Türkiye Türkçesine aktarımı sırasında karşılaşılan bazı dikkat çekici hususlar aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır. Maddeler sırasıyla yazım, ses bilgisi, şekil bilgisi, söz varlığı ve söz dizimi ile ilgili öne çıkan durum ve tespitleri içermektedir.

1. Ele alınan el yazması nüshada yazımla ilgili karşılaşılan en sıra dışı husus, birkaç yerde “bol-” fiilinin bünyesinde yer alan /o/ sesinin imlasında görülen uygulamadır. Nüshadaki 5a/VII, 9a/VI, 21a/II ve III, 23a/VII’de bolğay, 15a/III’de bolmas ve 17b/VI’da bolğan kelimelerinin /bol/ hecesi *bw’l* (بوال) şeklinde kaydedilmiştir. Bahsi geçen yerler dışında “bol-” fiili nüshada *bwl* (بول) imlasıyla yazılmıştır. Söz konusu fiilin bünyesinde yer alan /o/ sesinin vav+elif harfleriyle düzenli olmayan bu yazımı, nüshanın okuryazarlık seviyesi yüksek olmayan kişilerce kaleme alınmış olmasından kaynaklanan yanlış bir yazım olabileceği gibi /o/ sesini diğer yuvarlak ünlülerden ayırmaya yönelik bilinçli bir tercih de olabilir.

2. Güney Xinjiang’da yazıya geçirilen birçok risale metninde görülen p > f sızıcılığının örneklerine Risâle-i Koyçılık metninde de rastlanmıştır. Çağatay Türkçesinin ilk dönemlerinde yalnızca birkaç Türkçe sözcükte iç seste görülen bu sızıcılığa hadisesi, Doğu Türkçesinin son dönem metinlerinde birçok sözcüğün baş, iç ve son seslerinde rastlanır duruma gelmiştir. Metinde p > f değişikliğinin görüldüğü sözcükler şunlardır: (piş- > fiş-) fişerde 8a/III, (çop- > çof-) çofarda 13a/III, (biti- > piti- > pütü- > fütü-) fütürler 18a/I, 18b/V, 19a/VII. Bu örneklerle beraber metinde aynı sözcüğün veya aynı kökten gelen yakın anlamlı sözcüklerin /p/ sesini koruduğu örneklerle de rastlanır: pitip 21b/III, 23a/V, 23b/VI; kopğanda 21b/VII.

3. Risâle-i Koyçılık’ta bir kelimedede yer değiştirme (metatez) olayı tespit edilmiştir. /akşa-/ fiili, k ve s seslerinin yer değiştirmesi neticesinde /aşka-/ şekline dönüşmüştür: aşkamağdın 9a/IV-V.

4. Risâle-i Koyçılık metninde Türkçenin morfo-sentaktik yapısına aykırı birkaç örnek tespit edilmiştir. “*Hudāy ta‘ālā iki ferīşteni mü’ekkel kıılır anıñdın şeytānını yırağ kıılır*” 13a/V-13b/I ve “*Haq ta‘ālā anıñdın yetmiş belāni def kıılır*” 15a/III-IV cümlelerindeki “anıñdın” (انیکدین) çekiminde üçüncü teklik kişi zamirine önce ilgi durumu ardından ayrılma durumu ekleri getirilmiştir. “*ölükünlerğa şıdık berip ölgen kişiniñ haqqıda iki rek‘at namāz ötese*” 20a/III-V şart yan cümlesindeki “ölükünlerğa” (اولوکونک لارغه) örneğinde ise ikinci teklik kişi iyelik eki, isim tabanına çokluk ekinden önce eklenmiştir.

5. Risâle-i Koyçılık’ın Çağatay Türkçesinin artık yerli diyalektlerin tesirinde kaldığı bir döneme ait olduğunu gösteren en önemli ölçütlerden birisi söz varlığında tespit edilen mahalli unsurlardır. Risale metninde söz konusu yerli leksik öğelerin en dikkat çekicisi; çok, fazla anlamlarındaki “tola” miktar zarfıdır. Çağatay edebi dilinde “tola” zarfı yerine “köp” zarfı kullanılır. Risâle-i Koyçılık’ta köp zarfı hiç kullanılmazken “tola” düzenli olarak kullanılmıştır: “*koylarıñ tola bolğay*” 3b/IV-V, “*kündin küñge mālī tola bolğay*” 5a/VI-VII, “*koyları tola bolup küñdin küñge bereket tapğay*” 9a/I-II.

⁶⁷ Yazmada buradan itibaren beşinci satıra kadar harflerle söz konusu şekiller çizilmiştir.

⁶⁸ Yazmada ilgili şekil buradan itibaren çizilmiştir.

Kaynakça

Begmatov, E., vd. (2006). *O'zbek Tilining İzohli Lug'ati*. C. III. Taşkent: Davlat İlmıy Nashriyoti.

Bellér-Han, Ildiko (2008). *Community Matters in Xinjiang 1880-1949 Towards a Historical Anthropology of the Uyghur*. Leiden&Boston: Brill.

Çakmak, Serkan (2016). *Jarring Koleksiyonundan Uygurca Meslek Risaleleri (Giriş-İnceleme-Metin-Dizin)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Davlatova, Saodat Tilevberdievna (2016). "Zanaatla İlgili Usul ve Kaidelerin Nizamnamesi Olarak Risale". (çev.: Serkan Çakmak). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (56):245-253.

Hartmann, Martin (1904). "Die osttürkischen Handschriften der Sammlung Hartmann". *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen [Westasiatische Studien]*, (VII):1-24.

Muginov, Abdulladcan Muginoviç (1962). *Opisanie Uigurskikh Rukopisei İnstituta Narodov Azii*. Moskova: İzdatelstvo Vostoçnoy Literaturı.

Mütercim Asım Efendi (2014). *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi*. C. V. (Yayına Haz.: Mustafa Koç ve Eyüp Tanrıverdi). İstanbul: Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı.

Risāle-i Dehkānçılık (Çiftçilik Risalesi)(2017a). (Ed. Adem Öger ve Recep Tek). (Yayına Haz.: Ahmet Turan Türk, Ekber Enveri, Zulhayat Ötkür, Kamile Serbest). Ankara: Gazi Kitabevi.

Risāle-i Mūze-dūzluk (Ayakkabıcılık Risalesi)(2017b). (Ed. Adem Öger ve Recep Tek). (Yayına Haz.: Ahmet Turan Türk, Ekber Enveri, Zulhayat Ötkür, Kamile Serbest). Ankara: Gazi Kitabevi.

Risāle-i Nān-vāyılık (Fırıncılık Risalesi)(2017). (Ed. Adem Öger ve Ahmet Turan Türk). (Yayına Haz.: Recep Tek, Serkan Çakmak, Zulhayat Ötkür, Kamile Serbest). Ankara: Gazi Kitabevi.

Sugawara, Jun (2004). "Uygurlarning Hüner Kesip Risaliliri". (çev.: Ömer Nuri). *Miras*, 1-7.

Sulaiman, Asad (2017). "From Eastern Turki to Modern Uyghur A Lexicological Study of Prints from the Swedish Mission Press in Kashgar (1892-1938)". (Ed. Ildiko Bellér-Hann, Birgit N. Schlyter ve Jun Sugawara). *Kashgar Revisited Uyghur Studies in Memory of Ambassador Gunnar Jarring*. Leiden: Brill, 58-79.

Yakup, Abliz vd. (1992). *Uygur Tilining İzahliq Lugiti*. C. D-F. Urumçi: Milletler Neşriyati.

İnternet Kaynakları:

URL-1:

https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN832951730&PHYSID=PHYS_0008&DMDID=DMDLOG_0001&view=overview-info (Erişim: 27.10.2022).

URL-2:

https://digital.staatsbibliothekberlin.de/werkansicht?PPN=PPN832951730&PHYSID=PHYS_0007&view=overview-toc (Erişim: 27.10.2022).